Փէյ գոգի գաբիերուիան ունեցող գիսաւորին գործը։

Վերջի տարիներս գիտուած բազմաթիւ գիսաւորաց մէջ շատերը կան որ իրենց պարբերական շրջանը քիչ ժամանակի մէջ կը կատարեն։ Առնցմէ գլխաւորներէն մէկն ալ այն գիսաւորն է որ 1843ին Նոյեմբերի 22ին Փարիզու գիտարանէն գտաւ Փէյ գաղղիացին Հայկ համաստեղութեան (γ) զամբ աստղին մօտերը, որ Հոկտեմբերի 17ին իր արևամերձ կէտէն անցեր էր։ Կոլտաքմիթ անուանով աստեղաբաշխը առաջինը եղաւ որ ըսաւ թէ այս գիսաւորիս պարբերութիւնը իբր եօթն ու կէս տարի է (7 տարի, 43), իրեն պարունակին տրամագիծը գրեթէ իր կէս-մեծագոյն առանցքին կէսն է, և այս պարունակիս մակարգակը ծրի խաւարման վրայ 11° 22′ հակումն ունի։ Խնդիր եղաւ թէ այս ինչ կարգէ դուրս բան է որ մէկ գիսաւոր մը որն որ յաճախակի երկրիս կը մօտենար, ինչուան ան ատեն անտեսանելի մնացեր է։ Փէյ պատասխան տուաւ թէ այս գիսաւորիս պարունակը շատ մօտէն Լուսընթագի պարունակը կը կտրէր, և այս պատճառաւ այս երկու տաղերը իրենց ընթացքը մէջ իրարու շատ կը մօտենային, և կրնար ըլլալ որ այս գիսաւորը թէպէտ յառաջագոյն երկայնաձիգ պարունակ մը կը ձևացընէր՝ Լուսընթագի ազդեցութեամբը հիմայ այս պզտի պարունակիս մէջ ընկած ըլլայ։ Այսպէս եղաւ նաև 1770ին պարբերական գիսաւորը, ինչպէս որ շատ հաւանական կը կարծուի։ Ուստի այս պատճառաւ բոլոր Եւրոպայի իմաստնոց մէջ խօսակցութեանց մեծ նիւթ եղան մոլորակաց ազդեցութեամբը գիսաւորաց ունեցած մեծամեծ շփոթութիւնները, և շատերը սկսան ըսել թէ արդեօք չի կրնար ըլլալ որ այս գիսաւորս և 1770ին երևցած գիսաւորը նոյն ըլլան։

Լրվէռիէ այս բանիս վրայ աստեղաբաշխութիւն ունեցած տարակոյսը ստուգելու համար, ձեռք զարկաւ այս գիսաւորը քննելու։ Նախ ամենայն փութով ջանաց 1843էն ինչուան 1844 եղած գիտողութիւններով այս գիսաւորիս պարունակը ամենայն ճշգութեամբ որոշել, և այս գիսաւորին 1851ին իրեն արևամերձ կէտին վրայ դառնալու ժամանակը հաստատելու համար անոր երկու անգամ երևնալու միջոցին Արուսեակէն, Երկրէս, Հրատէն, Լուսընթագէն և Երևակէն կրելու շփոթութիւններն ալ հաշուեց։ Եւ այսպէս ստուգեց որ այս շփոթութիւններուն գլխաւոր արգասիքն է 7 օր, 66 գիսաւորին արևամերձ կէտը դառնալուն ժամանակը ուշացընել. և գտաւ որ այս գիսաւորին արևամերձ կէտն հասնելու ժամանակն է 1851 ապրիլ 3,5031 ըստ նորոց. հաշուեց միանգամայն այս անցիցս ժամանակ գիսաւորին ունեցած օրական միջին շարժումը, միջին արագութիւնը, արտակեդրոնութեան անկիւնը, արևամերձ կէտին երկայնութիւնը, պարունակին հակումը, և վերելից հանգուցին երկայնութիւնը։

Այս գիսաւորը, ինչպէս մինչև հիմայ ճանչցուած պզտի շրջան ունեցող գիսաւորները, մոլորակաց պէս յարևմտից դէպ՝ ի արևելք կը շարժին։ Անոր պարունակին կէս-մեծագոյն առանցքը երկրիս կէս-մեծագոյն առանցքից 3,8 անգամն է, և արտակեդրոնութիւնն է իրեն կէս-մեծագոյն առանցքից 0,5549 չափ։ Փէյ զատիկայ գիտական գիսաւորաց կարգը գրաւ, որ փայլուն դիմակէզ[1] մը ունէր, և հովահարի ձևով պոչի պոչ մը, որուն երկայնութիւնն էր գրեթէ 4′ աստիճանի։ Պատուայի աստեղաբաշխութեան դասատուն Սանդինի, 1843ին դեկտեմբերի 24ին, ասոր ամենամակար միգամածութիւնը իբր 1′1/2 կը հանէր, և վրան երբեմն մէկ, երբեմն երկու փայլուն կէտեր կ'որոշէր. իսկ իրեն օդնականը Փիէդրմոնի՝ ինչուան իրեք հատ ալ տեսեր է եղեր։ Փուլքովայի գիտարանին ուղղիչը, Օգդոյ Շդրուվէ, որ 1843 դեկտեմբերի 15էն սկսեալ ինչուան 1844 ապրիլի 9 այս գիսաւորս աչքէ չի կորսընցուց, կ'ըսէ թէ առջի բերան որ այս գիսաւորը սկսայ դիտել 6–7երդ կարգի աստեղաց մեծութեամբ կ'երևնար, որով պուշկեց թէ առաջքիչ մը ատեն պարզ աչքով ալ տեսնուած պիտի ըլլայ։ Հարիւր երեսունը ուրիշ անգամ մեծցընող ոսպնաձևով նայելով կ'երևար թէ գիսաւորը որոշ միջնակէտ մը ունենայ. բայց 207 անգամ մեծցընող ապակիով նայելով գիսաւորին վրայ մասնաւոր միջնակէտ չէր տեսնուեր, այլ միայն միգամած զանգուածին վրայ լոյսը աստիճանաբար երթալով կ'աճէր ինչուան ամենէն լուսաւոր կէտ մը, որ միշտ այս զանգուածին գէպ՝ ի կեդրոնը կ'երևար։ Շդրուվէ իրեն գիտողութեանց սկիզբը՝ այս միգամածութեան առերևոյթ արամագիծը իբր 2′ աստիճանի կը գտնէր. փետրուարի 13ին 30 մանրերկրորդ էր, և ապրիլի մէջ 12 մանրերկրորդ։ Դեկտեմբերի 19ին տեսաւ որ գիսաւորին պոչը, որ հովահարի ձևով էր, գրեթէ 16′ աստիճանի ունէր, փետրուարի մէջ ալ տեսանելի պոչի թեթև հետք մը ալ տեսաւ։

Լրվէռիէ ցրցուց նաև թէ այս գիսաւորս չի կրնար ըլլալ որ 1770ին երևցած պզտի պարբերութիւն ունեցող գիսաւորին հետ նոյն ըլլայ, որն որ անկէ եաւ ինչուան հիմայ չերևցաւ։

Փէյի գիսաւորը իրեն արևամերձ կէտէն անցնելու ժամանակ Հրատին ու Լուսընթագին պարունակացը մէջ պտրտող մանր մոլորակաց շատ մօտ իյնալով[2], ասոնց իրեն շարժմանցը վրայ ազդած շփոթութենէն ասկէ վերջը այս մոլորակներուն ալ զանգուածն որոշելը կը դիւրանայ։

Ասոնց մէջէն ալ այս գիսաւորիս պարունակը Հիւգէյի պարունակին ամենէն մօտն է. որուն կէս-մեծագոյն առանցքն է իբր 3,2, արտակեդրոնութիւնը 0,12, և հակումը 3° 47′։

[1] Գղ. Noyau.

[2] Ասոնք ինչուան հիմայ 13 հատ են, որոնցմէ ամենէն վերջինը գտաւ տէ Կասպարիս, Նափոլի 2 Նոյեմբերի 1850, և ըսուեցաւ Եգերիա։ Տես Բազմ. Հա. Ը. էջ 336։